

**XX. reál- és humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
(ETDK) Kolozsvár, 2017. május 18–21.**

A (marha)hús áttűnései Nádas Péter és Nemes Z. Márió műveiben

Szerző:

Szabó Attila

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Bölcsészettudományi Kar,
Magyar-Komparatiztika szak, alapképzés, I. év

Témavezető:

dr. Berszán István intézetvezető egyetemi docens,

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Bölcsészettudományi Kar,
Magyar Irodalomtudományi Intézet

Tartalom

Bevezetés	3
Labirintus.....	3
Topográfia és kapcsolatteremtés	5
Generációváltások	6
„Anyám hallgat és a szavakra gondol, amiket télen használ.”	7
Kultúrába pottyanva	9
A túlsúfoltság.....	12
Bibliográfia.....	15

Bevezetés

Dolgozatomban Nádas Péter *Minotaurus* novelláját és Nemes Z. Márió *Apám marhát eszik* című versét fogom összehasonlító vizsgálat alá vetni.

A kapcsolódás már a címekben érezhető a marha révén, és a szövegekben is nagyon szembevető az azonos családfelépítés, valamint a szűk térszerkezet, de a következőkben még sok, mélyebb összefüggésre is felhívom a figyelmet. A tézisek és érvek mellett, a dolgozat szerkezetével mintegy szemléltetni is szeretném a saját olvasatomat, szövegbefogadásomat, az úgymond sorrendet, ahogyan egyre mélyebbre kerültem a művekben, ahogyan a mondatok halmazából értelmes egész vált számomra. Célom az, hogy a szövegeket saját megjelenési kontextusukból kiemelve, egy motívumokkal és tematikai kapcsolatokkal alátámasztott párosításban szemléljem, hogy lássam, mennyire segít, vagy térít el ez a művekben való eligazodásban

A novella Nádas korai művei közé tartozik, az irodalomkritika nem szánt neki kiemelt helyet, viszont a szerző később is hangsúlyos helyen kezeli, hiszen 1997-ben *Minotaurus* címen jelent meg válogatott elbeszéléskötete. A korai műveket a kritika leginkább az életmű vonatkozásában vizsgálja, ami teljességgel érthető, viszont én csupán erre a novellára fogok reflektálni.

Nemes Z. Márió *Alkalmi magyarázatok a húsról* című kötete tartalmazza a verset (2005), az általam olvasott kritikák – a szerző internetes oldalán több is fel van tüntetve – pozitívan írnak róla és értelmezéseik nagyban segítettek a dolgozatom kialakulásában.

Labirintus

A történések tere egy szűk helyre korlátozódik, két háromtagú család terére.

Nádas hatalmas háttéranyagot von be a szöveg horizontjába, a görög mitológia jólismert eseményláncolatát, valamint több biblikus történetre is utal, hangsúlyosan a szentcsaládra. A nyugati kultúra alapjait ezzel fel is öleli, vagyis mind az antikvitás, mind a zsidó-keresztény vallás és kultúra megjelenik. Már ilyen mennyiségű intertextualitás, utalásháló is problémássá, már-már kaotikussá teheti az olvasó interpretációját, de a novella szerkesztési módjával még inkább elmélyíti ezt az érzetet. A húsz oldalas szöveg csupán egy bekezdésből áll, a párbeszéd idézőjellekkel vannak elválasztva a narrátortól, a beszélő nincs feltüntetve, a kijelentés elhangzásának minden egyes komponense bizonytalan, képzelet és valóság egybemosódik, a befogadó meg könnyen beleveszhet a mondatok és utalások zuhatagába. A tér csupán egy szoba, alatta vasajtóval elkülönített pince, valamint a kapu, a belsőudvar és a ki

tudja, hány emelet, tehát jóval kisebb lélegzetvételi, mint a mitikus daidaloszi labirintus lehetett.

Nádas technikájának zsenialitása, hogy nemcsak a tér, hanem maga a szöveg működik labirintusként, a folytonos ismétlések, újra és újra feltűnő motívumok, az elképesztő méretű utalásháló, a képzelet és valóság határának elmosódása, a szereplők beszédének vagy akár létének kérdésessége. Nádas az elbeszélésből, a történetből egy szólabirintust kreál. Nem tudni honnan jön a hang, a párbeszédnek gyorsak, és csak néhány mondat variációit találjuk bennük. A válasz csak a kérdést ismétli, nem jön új információ, csak a néhány meglévő kijelentésen belül bukdácsolnak és pánikolnak a szereplők. Már az első pár mondatban bizonytalanná válik, hogy a Józsefet ért hatások csak álombeliek, képzeletbeliek vagy a valóság részei: a második csengetést várja, de nem jön, nincs bizonyosság az elsőről, hiszen a narrátor az elején leszögezi: „Pedig nem a kérdésre, nem a csengőre ébredt.” (Nádas, 2005: 318). Mária kérdései csak József fejében hangzanak el, vagy a nő valóban ébren van? A hosszabb párbeszéd után József újra a függöny mögött ül és a következő mondatot olvashatjuk az elbeszélésben: „Mária álmától párás szoba”. Ez a motívum folyton visszatér, miután belegabalyodunk egy cselekménysorba, újra és újra visszaránt a függöny mögé a még nagyobb határozatlanságba, úgymond az egész szöveg „párás” Mária álmától, ködös, nem lehet átlátni, a mondatok, a szöveg takarja el önmagát, gátolja a jelentésátadást, a megértést, a sok utalás, név és szimbólum, a hold, a színek, a számok, ellehetetlenítik a tájékozódást. Nem lehet hinni a szövegnek, hogy ki beszél, mikor és hol. Kész labirintus.

A Nemes Z. Márió vers is bonyolult szöveg, tömör, célratörő kijelentések, a mondatok mintha eltávolodnának egymástól, alig kapcsolódnak, a szöveg látszólag egységként működik, de ha közelebbről nézzük, a „bontópadon”, akkor látjuk, hogy kevésen múlik a szöveg egybenmaradása. Bodor Béla a kötetéről írt tanulmányában úgy fogalmaz, hogy a mondatok között szakadékok vannak, zárt „most-pillanatok” követik egymást. „A versben a beszélő nem gondolkodik, csupán érzékel, észlel és reflektál” (BODOR, 2007). Ugyanerről Dunajcsik Mátyás azt írja, hogy a szöveg szintaktikai, szemantikai vagy logikai kapcsolatai hiányoznak, vagy deformálódtak, lényegben nem egy átfogó gondolathálóról van szó, hanem mikrorealista töredékek sorozatáról (DUNAJCSIK, 2007).

A vers három részre tagolódik, melyek között a szereplők és a terek teremtenek kapcsolatot, viszont az időbeli kapcsolat hiányzik, ugyan időbeli utalásokat találunk, de nem segítenek a történések kronológiájában, inkább csak összezavarják azt. Dunajcsik ezt és a kötet ehhez hasonló tagolású verseit triptichonoknak nevezi, és felhívja a figyelmet a párhuzamra Francis Bacon festészetével (DUNAJCSIK, 2007).

A fenti két vélekedés, azt hiszem, nagyon jól leírja a vers szövegszervezését, amiben az olvasó, akár csak Nádasnál, igen nehezen tud tájékozódni. Hiába egyértelműek a mondatok, a szöveg olvasása, értelmezése jól megkonstruált akadályokba ütközik.

Mindkét szöveg joggal nevezhető szerkesztettségüket nézve szó- vagy mondatlaibirintusnak.

Topográfia és kapcsolatteremtés

A versben a tér horizontálisan szerveződik egy lakás két szobájáról lévén szó, ahol a hangsúly a kettő közötti mozgásokra vagy azok hiányára irányul. A fürdő, az ürítés és tisztálkodás helye, a gyereké; a konyha, a táplálkozás helye, a szülőké, vagy legalább is az apáé. A kapcsolat egy fűrt, következésképpen keskeny lyukon történik. Érdekes, hogy a fürdő is átlényegül a táplálkozás helyévé, egy újabb funkcióval bővül, lefedti az emberi anyagcsere külső helyeit. Evés és ürítés egy helyen, na meg a tisztálkodás. Ez a mozzanat ugyanakkor be is szűkíti a teret, és le is zárja az átjárás előtt. Persze itt kérdéses, hogy a gyermek csak táplálkozni jár a fürdőszobába, vagy ott az állandósult helye, élettere. Első esetben a szobák funkciójának groteszk deformáltságáról beszélhetünk, a másodikban leginkább bezártságról, a kapcsolat hiányáról, talán az egyik fél elnyomottságáról.

A novellában a Minotaurus helye a pince, a labirintus, egy vasajtó mögé zárva. Másrészt József kedvelt helye, ami számára legközelebb áll a nyugalomhoz és az imához, egy szűk elszigetelt tér a függöny és ablak között. Két világ mezsgyéjén helyezkedik el. Bengi László ezt a helyet mint az evilág és túlvilág határát értelmezi, ahol ez egy úgymond holt zóna, egyiknek sem része (BENGI, 2002). Fontos, hogy az udvart nem is éri el. Az egyik párbeszédben ugyan megjelenik József az udvaron, de ez a vonal úgy vezetődik be, hogy József a függöny mögött ül, ahol „Imádkozhatott. Elképzelhette az árnyat, amint megáll a kapu előtt.” (NÁDAS, 2005:320). Az események a képzelet hatásköréből indulnak ki, és a függöny mögé érnek vissza, a „Mária álmától párás szoba mélyére”. Bengi ugyanakkor még kiemeli a tér vertikális elrendezettségét a hold, a hatemeletnyi körfolyósó, a pince, valamint a kúthasonlat révén, ezáltal példázva az én rétegeit és feltérképezhetetlenségét (BENGI, 2002). Vertikális szinten itt is megjelennek a szereplők kapcsolatai, amelyek kérdésesek azt illetően, hogy mennyire tartoznak a valóság vagy éppen a képzelet dimenziójához.

A vers nyitányában egy fűrt lyukra korlátozódik a kapcsolatteremtés a két helyiség között, emellett pedig a szóhasználat el is személyteleníti az alakokat, a „táplálkozás” kifejezésből a biológiai működésünkre, az anyagcsere mint folyamatra asszociálunk inkább,

mintsem gasztrokultúrára vagy nagycsaládos ebédekre. A „vizitálhattunk” szónak is ilyen hatása van, a térbeli berendezkedés és elszigeteltség mellett ez is tovább növeli a távolságot az emberek között. És ez a vizitálás és táplálkozás a testnek volt jó, az alakok személyisége, identitása nem kerül előtérbe.

A Minotaurusban a tér elrendeződése bizonytalan, egyszer hat, máskor hét emeletes a bérház, az udvaron József szőlőmájában juhar, platán és tölgy van, Máriáéban viszont akác, topolya és dió; József hol még az ágyából kel fel, hol már a függöny mögött van; a pincében a folyósó hossza és kanyarulata ellenére mégis látszik a fény. A versben nem a tér a bizonytalan, hanem a szereplők elrendeződése azon belül, és a belülről történő szemlélés.

Ehhez hasonlóan a versben is az alakok térbeli elrendezkedése kuszálja össze a térérzékelést, hiszen nincs meghatározva, hogy ki melyik helyiségben van táplálkozás közben. A második szakasz első mondatából következtethetünk arra, hogy a gyerek a fürdőben van, de az megint kérdéses, hogy az apa és az anya hol van, sőt ez a hátmosság is csak valószínű és nem biztos, hogy a fürdőben történik. A harmadik szakaszban válik biztossá, de az is lehet, hogy az csak a harmadik szakaszra vonatkozik, hiszen eseményileg nem kapcsolódnak a szakaszok. Valójában nem tudni, hogy mi hol történik, bizonytalan kép alakul ki.

Generációváltások

A művekben családok szerepelnek, és ez a legintimebb és legsűrítettebb terület a generációváltások tekintetében. A gyerek és a szülők. Jól elkülönített helyeken, izoláltan egymástól. Megszűnik a társadalmilag elfogadott eszményi családkép, a kommunikáció defektes, csak egy szűk csatornán történhetne, sőt mindkét mű esetében csak a táplálkozás közben. A kapcsolatteremtés alapvető biológiai folyamatok szintjére redukálódik, a versben a konyha és a fürdőszoba közti fal gátol, valamint az elidegenedés, a novellában a vasajtó és a félelem. Az utóbbiban sokkal tudatosabb az elszigetelődés.

A versben hangsúlyos a víz motívuma (vízvezeték-problémák, fürdőszoba, barátom megmossa a hátam, sőt a vizitálhatunk szóban is benne van a víz szócska), ami azért is fontos, mert a fürdő az ürítés mellett a tisztálkodás helye is, ami a gyerekhez tartozik, sőt az ő generációján belül is a kapcsolatteremtés ehhez a gesztushoz társul, vagyis a tisztasághoz, vagy akár ártatlansághoz. A novellában a víz nem jelenik meg, de a kút motívum igen, melynek alján József, alatta pedig, vagyis a pincében, a forrásban a Minotaurus, a gyerek. Maga a konkrét hely, a pince pedig felmerülhet mint a raktározás helye, a jövőre tartalékolásé, de úgy is, mint

a rejtegetés, az aktuális rend elleni törekvés földalatti bázisa, ami abból a szempontból, hogy esetünkben a gyerek egy szörny, vagy akár Jézus, az abszolút reformer, érdekesnek tűnhet.

A versben a hierarchikus viszony a zárlatban is érezhető, ahol is a gyerek a kádban rejtőzik és rádiót hallgat, ami csatorna a külvilághoz. De az apa replikája – „Ez a bontópad” – akár tanítási, beavatási gesztus is lehet, hiszen ez az egyetlen kapcsolatteremtési kísérlet, ami az apa részéről történik, mintha a saját világát mutatná be, ebbe szeretné bevezetni a gyereket. Az utolsó mondat is – „Most pajtáskodunk” – egy kényszeredett beleegyezést jelenthet a játékba.

A generációváltás nehézkes, az új nemzedék elnyomásban van, az élettere leszűkítve, sőt ha a két mű marha motívumát összerakjuk, akkor az új nemzedéket emészti föl a régi.

A művekben a családi idill teljesen átalakul egy idegen, sőt ellenséges viszonyra, két egymásnak feszülő álláspont között.

„Anyám hallgat és a szavakra gondol, amiket télen használ.”

A versben az anyának csak passzív szerep jut, de fontos, hogy csak róla van kijelentve, hogy gondolkodik. Ebben a szakaszban a beszélő neme is kérdésessé válik: „A barátom megmossa a hátam.” a barát barátságot jelent vagy párkapcsolatot? A mondatok alig kapcsolódnak egymáshoz, de a szokás kiemelt helyen van. Az apa őket nézi, megfigyel. Vajon az anyát is vagy csak a fiatalokat? Marhát eszik, vörös testes hús, amely domináns és drága. Ebben a szakaszban felvetődhet a nők, anya és lánya szocializációja egy szigorú patriarchális társadalomban. A vers zárlata – a „pajtáskodás” és a beavatás a bontópadba – ennek egy agresszív formáját is hangsúlyozhatja.

A *Minotaurusszal* összekapcsolva a „télen használt szavak” talán kissé erőltetett, de mindenképp érdekes szempontot kínál – az anyaság és a tél, a szülés, a nagybetűs, a karácsonyi, Mária szülése –, hiszen az szüléshez, az anyasághoz kapcsolódik.

Julia Kristeva szerint az anyasággal, a szüléssel kapcsolatban csak két beszédmódot találtak eddig: az egyik a tudományos objektív, ahol az alany, vagyis az anya nincs célkeresztben, csak a biológiai folyamatok a fontosak; valamint a keresztény, ahol is az anyaság és a szülés leginkább a transzcendens, a szent, az isteni területéhez tartozik, a test elhanyagolható, „ahol a tárgy és az ige elválik egymástól”, és ezt a beszédmódot veszi át a világi humanizmus is. Az anyai test a „szüziességben, a szűzmáriás elszenderedésben” nincs jelen, mint konkrét létező, csak a róla kialakított kultuszkép (KRISTEVA). A versben valóban nem jelenik meg testi mivoltban, csak passzív, gondolati dimenzióban, hiszen csak hallgat és

gondol, testileg nincs jelen, az éppen táplálkozó apával szemben. És ebben is van hasonlóság a vers és novella között, hiszen Mária alszik, Mária álmodik, nem tudhatjuk biztosan, Mária része a párbeszédekben nem csupán József képzeletének terméke-e, hiszen az anyaságról kialakított beszédmód is patriarchális termék (KRISTEVA). Kérdés, hogy Mária mennyire van jelen testileg, nem végez mozgást, a legtöbb, amit tudunk, az, hogy alszik és szuszog, a zárlatban a takarításban sem vesz részt, nincs tudomásunk róla, hogy kiszállna az ágyból. Miután József visszatér a labirintusból, ugyan tekinthetjük úgy, hogy Mária valóban ébren van, de ezt olvassuk: „Minden erőmre szükség volt, hogy ne halljam a csengetést, s ha meghallottam már, ne induljak a konyhába a kulcsokért.” Tehát Mária nem mozdul. Testével nem végez cselekvést.

Ha pedig Mária beszédét mint József képzettermékét tekintjük, Mária testtelensége úgy értelmezhető, mint a patriarchális társadalom által kialakított anya- és nőkép, s ennyiben kérdés, hogy mennyi kapcsolata van a valósággal, és vajon nem csak mint gondolati, kulturális konstrukció létezik-e. Kristeva az anyaságot a kultúra és természet határtapasztalataként mutatja meg (KRISTEVA), és ez a novellában nagyon erősen ki is fejeződik. Mária a szűzanya egy szörny anyja, az udvaron megjelenik a kislány képe a biciklin, viszont a pincében egy valódi szörny van, ami rámutat arra, hogy az anyaságnak van egy erős, traumatikus testi tapasztalata is. Ezt a testi történetet az is kihangsúlyozza, hogy a Minotaurus születése egy szélsőségesen parázna koituszból ered.

Kristeva a továbbiakban a következőt írja: „az apa gyakorta beolvad magába a babába, és helyébe az értékét veszített férfi lép, akitől csak annyit követelnek, hogy töltsse be a fajfenntartó vágyat eredeztető és legitimáló funkcióját.” (KRISTEVA) Azonban ez az értékét veszített férfi a novellában különös módon van jelen, hiszen ő nem olvadt bele a babába, és ebből adódóan értéktelített marad, vagy egyszerűen csak kikerül a képből? Mind a biblikus, mind az antik történetben az apa nem a valódi apa, háttérbe szorul a transzcendens eredettel szemben. József ugyan a bibliai történet szerint magyarázatot kap álmában, és ez kegyelemként értelmeződik, viszont a novellában a „Mária álmától párás szoba”, annyit is jelenthet, hogy József Mária világába csöppent akaratlanul, ahol nem találja helyét, viszont feladatait teljesítenie kell. Ez abban is jól érződik, hogy József kedves helye a szoba legszélén, az ablak, a lehetséges kijárat mellett van. Az antik mitológiában Minósz király büntetésként kerül ebbe a helyzetbe, felesége egy bikával közösül, és megszületik a Minotaurus. A szörny az ő országában születik, az ő világában, ő kell neki helyet találjon, ő kell elviselje a büntetést, Daidalossal labirintust épített és a mélyére zárja.

A születés nem az apa világához tartozik, de az ő feladata lesz a gyermek. Ezzel a feladattal való szembenállás, a megoldásra való törekvés leginkább ebben a remek mondatban érezhető: „József vagyok, de szólítsál apádnak, hallod? Emeld föl a fejed és mondd:

Megjöttél, apám?” (NÁDAS, 2005: 332). József nem érti a feladatot, fél tőle, az ő világánál ez fentebb áll, de megpróbál helyt állni.

Kultúrába pottyanva

Az *Apám marhát eszik*ben a rend, a tudás és a hatalom hordozója az apa. Az első szakaszban a beszélő igényei csupán a legalapvetőbb létfeltételek szintjén vannak: „Ez jó volt így, jó volt a testnek,” a táplálkozási hely milyensége a kapcsolat minősége nem fontos, ebben csak a zene megjelenése hoz valamilyen változást. A zene akár, mint művészet szimbólum, vagy csupán a külvilággal való kapcsolat szimbólumaként értelmezhető úgy, mint információforrás, ami rávilágít az ember saját körülményeire, s ez önreflexióra készítet, gondolkodásra. A harmadik szakaszban már a rádió hallgatása a rejtőzéssel kerül kapcsolatba. Az nem jelenthető ki, hogy az apa az elnyomó rend megnyilvánulása, viszont, ahogy már az előbbieken tárgyaltam kapcsolatuknak köze sincs az egyenlőséghez.

A Nádas novellában a gyerek egy elrejtett, elzárt helyen létezik, lehetőségei a táplálkozásra redukálódnak. Viszont ebből a szempontból József alakja is érdekes, aki ugyancsak durva elnyomásban él. Egy hang a fejben – ami lehet, hogy csak ott bent létezik, de az is, hogy valóságos, és az ágyból, Mária szájából jön – folyton kérdőre vonja. Hazugnak, tolvajnak, gyilkosnak nevezi, vádolja. József saját vackába a szoba szélére húzódik, hogy meneküljön. Mikor nincs telihold, nem fél a kérdésektől, megy, ajtót nyit, és visszatérve válaszol, viszont teliholdkor osonva a kérdések elől óvatosan megy kedves helyére, ahol imádkozhat, ahol elképzelt bármit, ahol egyedül lehet önmagával, ahol kérdéseket tehet fel, feladattól függetlenül. Viszont ez a hely sem tud a nyugalom tereként funkcionálni, mert a képzelete nem hagyja, Mária hangja beszűrődik, faggatja, vádolja. Az udvaron áll, elképzeli, hogy ajtót nyit és azt is, hogy pénzt kap, amire Mária rögtön a kikérdezésébe kezd, s bár meg sem történt az eset, Józsefet mégis bűnősként könyveli el Mária, egy autoriter belső vagy külső hang, lehet a büntudat belső kivetülése, vagy akár a külső megítélés hangja, a külső kényszerítő erő, a normaadó szint képviselője. Mária kérdéseire nem tud válaszolni, nem is lehet, abszurd maga a helyzet, József belevesz a képzelet és a valóság keveredésébe, minden gesztusában bizonytalan. A pénz elfogadását képzelte, valószínűleg a kérdéseket is utána, viszont azonnal reménytelen mentegetőzésbe fog, nem a vád érveit akarja megcáfolni, hanem újabb bizonytalanságával akarja elfedni az előzőt, amivel lényegében megtörténtnek titulálja az eseményt. Mária azzal érvel, hogy se a pénz koppanását az asztalon, se a koccanást a perselyben nem hallotta, mire József azzal hárít, hogy ő csak abban tévedhetett, hogy 2 vagy 5 forintost

kapott-e. Emellett kérdéses, hogy egyáltalán kopogtak-e, hogy volt-e kint egy férfi vagy nő, de Mária vádjaiban már nem ez a kérdés, hanem az, hogy a nő valóban a házban lakó vagy éppenséggel besurranó tolvaj. József fél és kétségbeesett. Kérdés, hogy Mária kérdéseitől, a pincében elrejtett szörnytől, vagy a külvilágtól fél-e? Mária és a Minotaurus a szülő-gyerek kapcsolat révén összefonódik, viszont ez Józsefnek már nem igaz. József azonosíthatja a kettőt, miszerint a szörny és Mária lényegében ugyanaz, aki vagy akik fölötté állnak, s akivel egy ágyban fekszik. József a tudatlan gyerek szerepébe kerül.

Itt egy olyan szemszög is felmerülhet, hogy a Máriától való félelem okozza a labirintusba rejtett gyerek szörny voltát. A normaadó szint elvárásainak nem tud kellően eleget tenni, testileg nem nyilvánul meg a szövegben, Mária többször felhánytorgatja, hogy József összezsírozza a függőnyt, és nem veszi figyelembe, hogy az ott neki a nyugalom helye. Másrészt a szörnyvel való találkozáskor is hangsúlyos szerepet kap a test zsírossága és a szag. Lényegében ez az egyetlen pont, amivel József azonosulni tud: az állati test. Mindkettőjüknek zsíros a bőre, ez ad támpontot egy lehetséges identitás kialakulására, arra hogy ne csak a hang parancsait kövesse, hanem közelebb kerüljön önmagához. A szörny hiába félelmetes, mégis ő az, aki úgymond a legkiegyensúlyozottabb és legpozitívabb. Nem áll bosszút az elzártág ellen, nem akarja takarítással elfedni saját testi valóját, nem támad József ellen, hagyná, hogy az megölje, nem szegül ellen a megaláztatásnak. A mítoszban 9 ifjút kapott táplálékul hétévente, itt még a gödölyét sem kapja meg, csupán a csirkét, de nem parancsol, teret enged a szabad akaratnak. Persze itt kérdéses, hogy ezek erények, vagy csak az állati öntudatlanságból erednek. A szörny ártatlannak is tekinthető, és ha így nézzük, akkor csak a társadalmi megítéltség kreál belőle félelmetes teremtményt. József azért nem képes érzékelni a valóságot, mert berögzült társadalmi rend elfedi azt előle.

Bengi László még több szempontot vesz figyelembe Józseffel és kedves helyével kapcsolatban. Először is József a kút valamint a gödölye motívumai révén azonosítható azzal a Józseffel, akit fivérei a kútba dobtak, valamint a függöny és a fal közötti hely révén a szentek szentje és az engesztelés napja a bikavér áldozattal is bekerül a novella horizontjába. Ez pedig az áldozatvállalást hozza be, önmaga krisztusi feláldozását, amit valóban alátámaszt az is, hogy a Minotaurusnak szánt forrázott, kopasztott, de élő csirkének a mozgását, az elbeszélő minden alkalommal József szívveréséhez hasonlítja – megtisztított szívvel állni az Úr elé. Azonban a Minotaurus születéséhez a paráznság, a bűn és a büntetés kapcsolódik a mítoszban. A szörny megölése, azt is jelentheti, hogy gyökerestül megszabadulni a bűntől. „Hisz Minotaurus esetleges elpusztítása a novellában éppannyira jelképezheti a bűn gyökerestül való kiirtását vagy épp a lélek mélyén gyökerező bűnösségtől való megtisztulást, mint az áldozati szerep elleni lázadást. (...) Talán annak paradox tapasztalata rejtezik ebben, hogy a bűn kíméletlen

kiirtásának hevülete maga sem mentes a(z elbizakodottság) bűn(é)től. (...) bűnösség és megtérés emberileg eleve fölöldhatatlan ellenmondásáról lehet szó” (BENGI, 2002). Bengi nagyon jól felfeji az intertextuális utalások révén az egyén világba vetettségének és belső ellentmondásosságának problémáját.

Ezzel kapcsolatban pedig fontos még megemlíteni, hogy a novellában helyet kap a szabad akarat, a szabad döntés is. A narrátor sok a szereplőre vonatkozó igéje feltételes módban van, mint például: Imádkozhatott, elképzelhette, válaszolhatott, stb., amiket egyértelműen kiszámítható cselekvések követnek, vagyis elképzelte, imádkozott és válaszolt. Ezzel a megoldással, hogy nem létezik a feltételes módból következő választási lehetőség, lényegében a döntés lehetőségét, sőt létezését vonja kétségbe és tagadja is meg. Ugyanakkor ezt személy szerint nem érzem metafizikai jellegűnek, sokkal inkább a kulturális sűrítettség eredményének tekintem, amit a következő részben kifejtett szempontokra alapozok. Emellett nemcsak József szólamában, de a narrátoréban is megjelennek kérdések, bizonytalanságok, kizól a szövegből, még jobban elmélyítve József bizonytalanságát és az olvasóét is. „Mehet-e, mikor Istennel beszél? *Igen*. De nem a gonosz mondja-e az igent? *Nem*. S nem önmagamnak mondok-e nemet, igent – kedvem szerint? *Ahogy rendeltetett.*” (NÁDAS: 318) Dogmatikus válaszok, maga a narrátor sem tudja, hogy milyen szabályok érvényesek saját világán belül. Kérdés, hogy ki válaszol a kérdésekre, és az elrendeltetettséggel lényegében ki tér ki a válasz elől?

A túlzásúfoltság

Dunajcsik tanulmányában úgy beszél a Nemes Z. Márió kötet verseiről, mint viszonyok, történet nélkül (DUNAJCSIK, 2007) vagyis az időbeliség csak illúzió benne, nincsen se vége, se kezdete. Ez a novellára is érvényes. A folytonos ismétlések a vissza-visszatérő elemek, motívumok, az időbeli és térbeli meghatározatlanság, a történések kétes viszonya a valósággal: a kisfiú a szöveg közepén és végén is feltűnik, a nő még többször; József kétszer is felkel, kérdés, hogy csak egy éjszakáról beszélünk, vagy többről? Annyira összezavarodik az idő síkja, hogy megszűnik határozó funkciójúnak lenni, ez pedig a térre is nagyban igaz. Ebből a szempontból a szereplők közti és önmagukkal való viszonyok kerülnek előtérbe.

A vers figuráit nem lehet a szakaszokat összehangolva elhelyezni a szűk térben. Alig tudunk róluk valamit, szülők nemét például igen, de a beszélőét, a gyereket már nem, sőt a baráté sem biztos. A mondatok nem kapcsolódnak. Nincsenek fogózkodók, melyekbe kapaszkodni lehetne olvasás közben. Ha valamit kijelölünk kiindulópontnak, és bármit hozzáképzünk a következő sorok rögtön megcáfolják. Nem lehet ráhúzni a versre egy átfogó és teljes értelmezést¹. Túl szűk, túl kevés a kapcsolódási elem, érzetek vannak, apró gondolatok, és valami alapvető nyersség tudata, a húsé, a meztelen testként létezése.

A vershez hasonlóan a novellában sem lehet átfogó értelmezést elérni, viszont itt egy éppen a Márióéval ellentétes szerkesztéssel éri el ezt Nádas, mégpedig nem azzal, hogy teljesen lecsupaszítja a szöveget, hanem azzal, hogy a teljesen telítetté teszi a szöveget motívumokkal és utalásokkal, sőt ezeket nem is hagyja érvényesülni, hanem tovább zsúfolja őket és a mű előrehaladtával aprókat változtat a motívumon, vagy épp az utaláshálózatán. Számos példa van erre, a legszembetűnőbbek, hogy néha hat néha hétemeletes a bérház, vagy a fények és a színek változása, hogy milyen fa van az udvaron. Túlterheli a szereplők identitását, skizofrén alakokat alkot. József a biblikus intertextus révén egyszerre a kútba dobott József, de Mária férje is. Mária egyszerre létező nő és egy transzcendens hang, akiről kérdéses, hogy melyik szférához tartozik. A gyermeknek több hiposztázisa van: egyszerre szörnyszülött Minotaurus és a megváltó Jézus a pincében, de közben a kint bicikliző gyerek is az udvaron. Az érkező nő egyszerre besurranó tolvaj és hazatérő bárány. Újabb és újabb utalásokat hoz be, amivel folyton változtat a jelentésmezőn, de meg is sokszorozza azt. Csak az egyes elemekre lehet figyelni, nem lehet átfogni az egészet. Kulturálisan annyira túlterhelt a szöveg, hogy valójában le is veti magáról a motívumokat. A novella végére a szereplők itt sem jobban körülhatároltak, mint a versben. Az én olvasatomban a kulturális utalásháló itt annyiban a legfontosabb, hogy bele

---

¹ Ezt Dunajcsik is megemlíti tanulmányában.

lehesen zavarodni és el lehessen vetni ezt a hálót, hogy észrevegyük az egyes húsvér embereket mögöttük, akik bizonytalanok és nem is fontos a nevük, hogy a túlzott motívumhasználat miatt az olvasóban felvetődjön ugyanaz a bizonytalanság, ami a szereplőkben, hogy túl nagy a kulturális behatás. A szereplők egyszerű emberek, akiken akkora a kulturális nyomás, hogy ellehetetleníti az életüket, sőt a megismerés bármilyen formáját.

Dunajcsik ezt írja: „Egészen a húsig kell eljutni, ehhez pedig a test radikális deformációján keresztül vezet az út”, majd G. Deleuze-t idézi Francis Baconról: „Bacon, a portréfestő fejeket fest, nem arcokat. [...] Az arc egy strukturált térbeli elrendezés, mely eltakarja a fejet, míg a fej a test függvénye, még akkor is, ha annak megkoronázása. Nem azt jelenti, hogy nincs benne lélek, de itt a lélek maga a test [...] a portréfestő Bacon [...] felbontja az arcot, hogy újra megtalálja vagy felszínre hozza az arc alatti fejet”² Ezt a módszert véli felfedezni Nemes Z. Márió verseiben, amivel teljesen egyetértek, és Nádas novellájának mélyén is ezt látom, csak teljesen ellentétes módszerrel. Annyira túlterheli az arcot, hogy abból már alig látni valamit, és a végén már csak a fej marad.

A versben az anya a szavakra gondol, amiket télen használ, mint a ruhákat. Melegítenek, de távolítanak is a testtől. A beszélő a fürdőszobában van, ahol leginkább meztelenek az emberek. József kapcsolata Jézussal. Mind József, mind Jézus alakja annyi kulturális jelet tartalmaz, hogy kölcsönösen elzáródnak egymás elől, csak a róluk kialakított képek működnek. Az egyetlen kapcsolat abban létezik, hogy mindkettejük teste zsíros, a test valósága révén jön létre a kapcsolat. A „nyers hús közös zóna ember és állat között, megkülönböztethetlenségük zónája” – idézi Dunajcsik Deleuze-t³. És újra felvetődik a mondat: „apám marhát eszik”, a Minotaurus egyszerre Jézus és marha. Megváltó a terítéken. Húsból van minden. Akkor most mi mit jelent? Van ennek értelme? A kultúránk mennyiben fed el és mennyiben fed fel? Mennyire lehet nélküle élni? A novella végére, a takarítás után már csak két a teljes bizonytalanságban és félelemben létező ember van belegabalyodva a kulturális labirintusba, saját testi mivoltukban. Takarítás előtt Mária elválk Józseftől, „Isten törvényesíteni óhajtja válásunkat.” – mondja Mária, majd a magázódás formuláival utasítja takarításra Józsefet. De a zárlatban az utolsó szóval, ahol tetőzik a félelem, újra tegeződni kezd: „miért nem folytatod?” de József nem folytatja a mesét. Ennek ellenére fontos, hogy a kapcsolatteremtés igénye a kultúrán kívülre kerülve újra feltámad.

A szereplők mindkét műben a kulturális narratíváktól lecsupaszítottan állnak egy idegen és rideg világban.

---

² Dunajcsik idézi Deleuze-t: Gilles Deleuze: Francis Bacon – Az érzékelés logikája. In: *Enigma*, 23. szám, 2000. 49–83. o. (Morvay Zsuzsa fordítása.), 61. old.

³ Dunajcsik idézi Deleuze-t: Uo., 62. old.

Nádas egyik művében így fogalmaz: „Minden emberi kultúra alapfeltétele, hogy úgy beszéljen a kimondhatatlanról, hogy ne beszéljen róla.”⁴ Valamint Wernitzer Julianna a következővel zárja a tanulmányt: „Nádas Minotaurus-középpontú labirintusa a történet és a történet elbeszélhetőségének útvesztője, amelynek értelmet kizárólag a mitikus középpontban elhelyezett szörny, a szöveg ad, s mint ilyen, önmagával és minden következményével az írói módszerre, a műalkotás genezisére mutat.” (WERNITZER, 2012)

József a pincében, a labirintusban mintha a semmiben lenne, az érzékei nem működnek, fény és sötét vegyülése, egyetlen biztos pontja az izzadság a testéből, hogy a cseppek lefele folynak, ennyiben lehet biztos a világból. A labirintus maga a szöveg a novellában és a versben is, amiben ahogy egyre lejjebb haladunk, egyre inkább szertefoszlanak az addigi ismereten alapuló támaszpontok. A szöveg lebontja magáról – lévén, hogy egy „bontópad” –, olyannyira, hogy csak a test az izzadság, az adott mondat érzékelése marad, és egyre közelebb kerülünk a labirintus közepéhez, a szörnyhöz vagy a megváltóhoz, vagy ki tudja mihez, ami minket is levetkőztet teljesen, hogy a *kulturális takarók* mögé nézhessünk, magunkra, a húusra, az elemi létezőre, a kimondhatatlanra, amivel minden ember szemben áll.

---

⁴ Wernitzer Julianna idézi Nádas Péter: Földből csinálj nekem oltárt. In: Játéktér. Esszék. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1988. 37.

Bibliográfia

1. NÁDAS Péter: Minotaurus. Válogatott elbeszélések. Pécs, Jelenkor, 2005.
2. NEMES Z. Márió: Alkalmi magyarázatok a húsról. Budapest, József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó, 2006.
3. BODOR Béla: Zömök Versek. Holmi, 2007 november.
<http://www.holmi.org/2007/11/bodor-bela-ket-fiatal-kolto-nemes-z-mario-alkalmi-magyarázatok-a-husrol-mestyán-adam-a-magyar-helyesírás-szabályai>
4. DUNAJCSIK Máttyás: Irgalom a húsnak. Holmi, 2007 szeptember.
<http://www.holmi.org/2007/09/irgalom-a-husnak>
5. BENGI László: „Mehet-e, mikor Istennel beszél?”. Kalligram, 2002/10.
<http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2002/XI.-evf.-2002.-október-Nadas-Peter-60-eves>
6. Julia KRISTEVA: Az anyaságról. <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre25/24kris.htm>
7. WERNITZER Julianna: Aki éberen álmodik. Jelenkor, 2012/10.
<http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2569/aki-eberen-almodik>